

Топчий О. Ю.,

викладач кафедри англійської мови та перекладу
Ізмаїльського державного гуманітарного університетуСИМВОЛІЧНИЙ СКЛАДНИК КОЛОРАТИВУ *БІЛИЙ*

Анотація. Колір виявляє себе в різних іпостасях, характеризується мінливістю, здатністю до позначення широкого кола ознак, до багатства асоціативних і символічних значень, а тому стає об'єктом різновекторних студій не лише лінгвістів. Доведено, що кольори по-різному впливають на людську свідомість. Тому універсальність цієї категорії посилює інтерес учених до всебічного вивчення історії становлення кольороназв, асоціацій, закріплених у мовній і соціальній практиці, аналізу національно-культурних особливостей позначення в різних мовах, лінгвістичних аспектів формування і функціонування кольоративів, специфіки використання їхньої символіки. Лінгвістичні розвідки спрямовані на вивчення специфіки зорового сприйняття і організації колірної континууму у свідомості мовного носія, оскільки доведено, що мовна картина світу і колірна гама кожного окремо взятого народу відповідають його інтелекту, досвіду, умовам життя, естетичним уподобанням.

Численні наукові дослідження свідчать, що важливим чинником у процесі формування національної міфології барволексем є географічне розташування, що в різних мовних середовищах об'єктивна реальність сегментується неоднаково, відповідно, категоризація колірної простору як елемента дійсності не є абсолютно тотожною в носіїв різних культур. Вивчення цієї універсальної категорії розкриває світогляд нації, дає змогу визначити її універсальні і специфічні особливості.

У даному дослідженні робиться спроба виявити символіку колоративу *білий* у різних мовах й культурах світу, збіг і розбіжності якого зумовлені специфікою сприйняття кольору, історико-культурними традиціями певного етносу. Його первинне значення – пряме називання кольору об'єкта, яке було пов'язане з уявленням про світло, чистоту, життя, радість, урочистість. Фактологічний матеріал доводить, що концептуальне позитивне значення колоративу *білий* у мовах багатьох країн світу збігається. Але у процесі семантичної еволюції в колоремі денотативна сема майже зникає, і з'являються переносні метафоричні семи як із позитивним, так і з негативним аксіологічним компонентами. Перспективи дослідження барволексем пов'язуємо з вивченням їхнього символічного аспекту в межах різних культурних ареалів, із дослідженням психофізіологічних особливостей сприйняття кольорів тим чи іншим етносом.

Ключові слова: колоративна лексика, барволексеми, символіка, кольороназва *білий*, національно-культурні конотації.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці все більше набувають актуальності дослідження колоративної лексики в зіставному аспекті, що дозволяє виявити особливості функціонування барволексем у різних мовних і культурних середовищах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Колоративна лексика – одна з популярних лексичних груп зі словами, які

безпосередньо співвідносяться із екстралінгвістичною реальністю – кольоровим спектром.

Інтерес лінгвістів до вивчення номінацій кольору пояснюється насамперед тим, що система кольоропозначень – відкрита, ціннісна, світоглядна структура. Це надзвичайно мобільна й розгалужена лексична система, в якій закладено високий рівень інформативності. Колір як певний образний знак мови став об'єктом наукових студій у ХХ ст.: у галузі етнолінгвістики (Вежицька А., Яворська Г.), порівняльного мовознавства (Пелєвіна Н., Кульпіна В., Світлична Т.), історичної та описової лексикології (Мур'янов В., Бахліна Н., Панченко О.). Актуальними стали дослідження зв'язку кольору із психічними властивостями людини (Григорук С., Лисиченко Л., Папіш В., Белянін В.). Кольоропозначення аналізуються в перекладознавчому та семасіологічному аспектах (Ковальська І., Лузанкіна Т., Висоцький А.), опрацьовуються структурно-семантичні зв'язки позначень кольору як елементів мовної системи (Висоцький А., Крищенко А., Крижанська О.), семантична структура їхніх назв (Дзівак О., Вербицька О., Соколовська Ж., Ставицька Л.) тощо. Одним із важливих аспектів вивчення кольоративів є всебічний аналіз їхніх функціональних властивостей у мові фольклору та художньої літератури.

Мета роботи – дослідити символіку колоративу *білий*, збіг, розбіжності, які зумовлені специфікою сприйняття кольору, історико-культурними традиціями певного етносу. Тому завдання – розглянути деякі аспекти вивчення кольорів у сучасних лінгвістичних школах; проаналізувати символічний аспект функціонування кольорами *білий*; описати особливості позначення, асоціації, його багатозначність і використання в різних культурних ареалах; дослідити можливі семантичні зміни у процесі еволюції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатство колірної лексики в мові пояснюється важливістю зорових вражень як одного з джерел пізнання навколишнього світу. Колірні ознаки матеріальних об'єктів абстрагуються свідомістю людини й набувають самостійного існування в різноманітних сферах духовного досвіду людства – від найдавніших знакових систем міфології і фольклору до сучасного мистецтва. Невипадково кольори постійно привертають увагу науковців і досліджуються в різних напрямках: лінгвістичному, етнографічному, фізичному, психологічному, філософському, мистецтвознавчому [1; 2.]. Категорія кольору в мовах різних культур універсальна, саме через неї пізнаються та описуються явища суб'єктивного й об'єктивного світу.

Спостереження науковців свідчать, що світобачення людей одного соціального, освітнього, інтелектуального рівнів, сприйняття та інтерпретація однакових понять носіями різних мовних ареалів не збігаються. У різному мовному середовищі барви фізичного спектра концептуалізуються по-різному. Част-

ково вони збігаються за семантичним значенням, за складом, але за конотацією назв на позначення схожих за фізичними ознаками кольорів різняться. І це пояснюється не лише особливостями зорового сприйняття кольору, а й джерелом національних конотацій кольорів – природою, об'єкти якої можуть різнитися залежно від кольорової шкали. Людина у процесі пізнання світу створює власне уявлення про нього, концептуальну картину світу, що віддзеркалюється в мовній картині світу. Мовна картина світу кожного індивіда відповідає його інтелекту, досвіду, умовам життя, естетичним уподобанням. Тому у свідомості індивіда кольори матеріальних об'єктів абстрагуються і набувають самостійного існування в різних сферах.

У сучасній лінгвістиці поширеною є думка про полісимволічність семантики колоративів, що зумовлено здатністю кольору (у природі) до мінливості, до варіювання своїми відтінками. Досліджуючи цю проблему, слід враховувати її багатоаспектність: на значення барволексем можуть накладатися різні конотативні нашарування, пов'язані із глибинним змістом, зумовленим народними міфологічними уявленнями, фольклорними та літературними традиціями, індивідуально-авторським баченням світу тощо. Із цього приводу Г.А. Губарева слушно додає, що ієрархія сем у структурі значення колоратива може бути різною: від переважання денотативного компонента до повного його згасання й виходу на перший план емоційно-оцінних, символічних компонентів [3, с. 4]. Л. Мацько зауважує, що на природні кольорові ознаки предметів об'єктивної дійсності накладаються образні характеристики, що під впливом асоціації відбуваються розширення, зміщення, переноси значень, що парадигми кольористичних словосполучень, відповідно, також є змінними і що на реальну парадигму, яка відображає кольорові ознаки реально-го світу, нашаровується переносна, образна [4, с. 343].

У лінгвістичних розвідках репрезентуються різноаспектні класифікації кольороназв. Виділяють універсальні (сакральні для більшості народів) та народні (фольклорні) кольоропозначення; індивідуально-національні та індивідуально-авторські [5, с. 166]. Існує типологія барволексем і за функцією створення багатозначних асоціативних словесних образів. Так, за характером додаткових конотацій вони поділяються на емоційно-експресивні та оцінні (позитивні/негативні за шкалою В. Вольфа).

Фрагменти лексики зі значенням кольору утворюють у мовній картині світу окрему лексико-семантичну групу, складові частини якої, їхня семантика та символіка взаємообумовлені і є історично змінними. Поняття кольору, як зауважує О.С. Мельничук, в індоєвропейців було набагато конкретніше, ніж поняття сучасних європейців, воно тісно було зв'язане з поняттям предмета – носія цього кольору. Поняття світлого – білого кольору бралось від світу сонця, ясного неба, яскравого вогню тощо... і навпаки, поняття темного – чорного кольору бралось від тьми і ночі [6, с. 519]. Відповідно, ахроматичні *білий* (етимологічно сягає «іє *bhel-/*bhol-, спорідненого з *bhā- «сяяти, блищати») і *чорний* (прасл. *sътъ «колір вугілля») кольори, означаючи позитивне і негативне начала, за своєю сутністю є найбільш символічними і найбагатозначнішими. На різних етапах розвитку мови в мовних і культурних середовищах співіснували як прямі, так і переносні, символічні значення. Відповідно, позитивне чи негативне аксіологічне значення ахроматичних колорем найчастіше базується не на сенсорних відчуттях, а на їх символіці, яка формується тривалий час у межах певної спільноти.

У межах статті розглянемо лише деякі особливості символічної семантики ахроматизму *білий*, його збіг та розбіжності в культурах різних народів світу.

У сучасних мовах світу кольоронайменування почасти збігаються з умовною «традиційною європейською моделлю» і утворюють окреме лексико-семантичне поле, кількісно та якісно різноманітне. Палітра барволексем кожного мовного ареалу відображає базові колірні уявлення людини і належить до констант духовної та матеріальної культури [3, с. 4], характеризується неоднаковим наповненням за семантикою (експліцитна чи імпліцитна форма вираження), за словотворчою структурою, за граматичним оформленням. У різних народів світу значення одного й того ж колоративу може бути неоднаковим, його символізм не лише не збігається, а й, отримуючи специфічні, національно-культурні конотації, набуває навіть протилежного значення. Із цього приводу слушно зазначає В.М. Манакін, що із символізації кольорів позначається специфіка сприйняття, властива народам [7, с. 162].

Колір є не лише певним знаком, а й символом, розкодування якого є необхідним для аналізу національної картини світу. Так, традиційно з колоративом *білий*, концептуальне значення якого збігається в мовах багатьох країн світу, було пов'язане уявлення про світло і життя, радість, істинність та урочистість. Відповідно, цей колоратив був сакральним і глибоко символічним. Так, ще з античних часів він мав значення відчуженості від мирського, спрямування до духовної чистоти. У християнській культурі цей колоратив означав єдність із божественним світлом, святістю, символізував безгрішність, шляхетність і владу, тому ангели, святі, праведники зображалися в білому. Це колір одягу християнського Бога, Пап Римських, царів і жерців. Білий носили весталки у Древньому Римі, кельтські друїди, індійські брахмани тощо. У давньокитайській культурі *білий* асоціювався з металом і із західним напрямом, у якому символічною твариною був білий тигр [8, с. 178]. Це колір одягу медичного персоналу як символ стерильності, чистоти, це сукня нареченої як символ невинності, непорочності. У Скандинавії *білий* є знаком того, що захищає від зла і відштовхує його; в Уельсі та Ірландії, в Англії та Шотландії – асоціація із дозвіллям, спортом; у Германії, Австрії, Швейцарії, Ізраїлі – із природою (колір снігу, льоду, гір), із миром, із чистотою, а в Індії він пов'язаний із такими значеннями: відродження, ясність, світло, реінкарнація; відсутність бажань. У Сингапурі *білий* – символ поваги, тому в урочистому паломництві використовують хризантеми лише білого кольору.

Колірна символіка завжди була невід'ємною частиною релігійних і міфологічних вірувань. У слов'янській міфології і фольклорній традиції символіка *білого*, національного ідеалу краси і гармонії, обертається навколо понять світла, життя, добра, щастя, чистоти, краси, божества, любові; сакрального для українців кольору житла, одягу та ін.; чогось блискучого, прозорого [9, с. 159]. У давнину це колір бога Білобога. У свідомості східних слов'ян «*біле*» пов'язане з красою, душевністю, з Божественним. В японській культурі *білий* – символ очищення та чистоти взагалі. У певній символіці семи цієї колоремі збігаються. Так, у всіх державах *білий* колір прапора – символ капітуляції, *білий* голуб – символ миру. У цілому даний колоратив – маркер чогось позитивного.

Як свідчать наукові розвідки, в носіїв різних національних культур у сприйнятті кольору *білий* спостерігаються відмін-

ності, що може пояснюватися відсутністю певних конкретних реалій. Так, у багатьох народів світу ця кольороназва є символом білизни і асоціюється з молоком, із снігом, із крейдою, яку використовують на уроках у школах, у побуті для вибілювання стін та стелі. У китайській культурі, наприклад, через відсутність традиційно молочних продуктів та звичаю вибілювати в хаті стелю та стіни (будівельним матеріалом було дерево, а не камінь), таких асоціацій із білістю немає [10, с. 219]. Закономірні відмінності простежуються і в сталих виразах. У деяких ареалах, зокрема китайському, індійському, азійському тощо, фразеологізм, наприклад, *біла ворона* буде означати лише ахроматичний колір птаха, тоді як у слов'янських та інших «це людина, яка виділяється серед оточуючих чимось незвичайним». Аналогічно – *біла хата*, *білий квиток*, *шити білими ниткам*; *казка про білого бичка*, *серед білого дня*.

Зазначимо, що первинно основним значенням колоративу *білий* було пряме називання кольору об'єкта, але у процесі семантичної еволюції в ньому з'являються переносні метафоричні семи. Так, у староруський період у сполуках *біла людина*, *білий чоловік* унаслідок комбінованого семантичного процесу, основою якого стала метафора (*біла робота* – «чиста»), кольороназва набуває спеціального забарвлення – «звільнений від феодалних повинностей». У період феодалного суспільства Китаю ця лексема вживалася зі значенням «простий народ», «простолюдин» [10, с. 218]. У часи громадянської війни в Росії в барволексеми *білий* розвинулося переносне значення «контрреволюційний; той, який діє проти Радянської влади» (проти-ставляється *червоному* – революційному). Пор.: *белая армия*, *белый офицер*, *белый террор*, *белая гвардия*, *белые войска*, *белый фронт*. В інших культурах народів світу такої семантики більше ніде не спостерігається.

Проте цей колоратив може набувати й іншого, іноді навіть негативного значення. Так, за своєю природою він ніби поглинає, нейтралізує всі інші кольори й асоціюється з порожнечою, безтілесністю, крижаним мовчанням і навіть зі смертю [11, с. 123]. У язичницькій інтерпретації колір *білий* означав як світоч життя, так і смерть, оскільки смерть для язичника – народження нового, астрального стану, тому в давніх слов'ян використовувався і білий траур. Відповідно, слов'янські народи проводжали померлих у білому одязі, покриваючи їх білим саваном. У деяких племенах Африки й Австралії тіло небіжчика прийнято було розфарбовувати білою фарбою. В азійських країнах, країнах Африки *білий* – колір трауру, у Японії – символ жалоби, а біла гвоздика – символ смерті. У Китаї дана колорема – не лише осінь, старість, невдача, неосвіченість, безглуздість, а й смерть. Тому поганою прикметою вважається дарувати білі квіти і носити щось біле у волоссі, а білий грим на обличчі акторів у китайському театрі – символ хитрих і підступних персонажів, «амплуа злодіїв» [8, с. 180]. Проте якщо у цій культурі медсестри порівнюються з ангелами через їхній білий медичний одяг як символ стерильності, в англійській сполука «*the men in white coats*» викликає інші асоціації: «лікар, який працює з душевнохворими пацієнтами».

Негативна оцінність цього кольору репрезентується у словосполуках *біла гарячка* – укр. «гостре психічне захворювання» або «стан, спровокований надмірним вживанням алкоголю»; *видавати біле за чорне* – англ. *prove that black is white*

тощо. У кольороназві *білий* вербалізуються концепти фізіологічних та емоційних станів – Страх, Гнів, Божевілля, Біль. Пор.: укр. – став як крейда; білий, як смерть; він побілів зі страху; рос. – *белый как смерть*; укр. – *побілів від злости*, рос. – *белый от злости*, от страха, англ. – *turn as white as a ghost*; рос. – доводить до білого каленія, біл. – давадзіць да белага каленія, англ. – *tobleedsomethingwhite*; укр. – *білий мов полотно*, рос. – *белый как полотно*, англ. – *aswhiteas a sheet*. Як бачимо, в наведених мовах цей колір співвідноситься з одним денотатом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Колір є суттєвою стороною духовного досвіду людства. Важливим чинником у процесі формування національної міфології барволексем є географічне розташування. Формування певної символіки в колороназві *білий* відбувалося на тлі історичних і духовних перетворень. У мовах багатьох народів основні концептуальні значення колоративу *білий* збігаються. Проте в культурах різних етносів, де він набуває як позитивної, так і негативної аксіологічної маркованості, його сприйняття, інтерпретація та символізм різняться. У процесі семантичної еволюції денотативна сема досліджуваної колорема майже зникає, а конотативні нашарування набувають максимальної ваги, внаслідок чого традиційний символізм кольору, який перехрещується з переносним значенням, стає рухливим і різновекторним.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в поглибленому застосуванні комплексного, парадигматичного підходу в межах зіставних і типологічних наукових студій, пов'язуємо як із вивченням символічного аспекту номінацій кольорів у межах різних культурних ареалів, урахувавши специфіку їхніх національно-культурних конотацій, так і з дослідженням психофізіологічних особливостей сприйняття кольорів тим чи іншим етносом.

Література:

- Сурина М. Цвет и символ в искусстве, дизайне и в архитектуре. Москва ; Ростов-на-Дону, 2003.
- Яворська Г. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації). *Мовознавство*. 1999. № 2, 3.
- Губарева Г.А. Семантика та стилістичні функції колоративів у поетичній мові Ліни Костенко : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 18 с.
- Мацько Л.І. Стилiстика української мови: підручник. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.
- Марчук Л.М. Функціонування кольороназв М. Рильського як вияв менталітету українського народу. *Наукові праці Кам'янець-Подільського університету ім. І. Огієнка: Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., Випуск 19. 2009. 210 с.
- Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / За ред. Мельничука О.С. Київ : Наук. думка, 1966. 268 с.
- Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
- Голубовская И. Этические особенности языковых картин мира. Киев : ИПЦ «Киевский университет», 2002. 293 с.
- Бабій І.М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові. Київ, 1997. 184 с.
- Ицзинь В. Колоратив «белый»: специфика национально-культурной информации в китайском и русском языках. *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса. 2016. Вип. 7. С. 216–220.
- Рубанюк Э.В. Цвет как лингвистический знак *Культура народов Причерноморья*. 2006. № 82. Т. 2. С. 122–124.

Топчій О. Symbolic component of the color white

Color manifests in different personalities, it is characterized by variability, the ability to denote a wide range of features, the richness of associative and symbolic meanings, and therefore becomes the object of multifaceted studies of not only linguists. It has been proved that colors affect human consciousness differently. Therefore, the versatility of this category increases the interest of scientists in the comprehensive study of the history of color names, associations, embedded in linguistic and social practice, analysis of national and cultural features in different languages, linguistic aspects of the formation and functioning of colors, the specifics of the use of their symbolism. Linguistic investigations is aimed at studying the specificity of visual perception and the organization of the color continuum in the consciousness of the native speakers, since it is proved that the linguistic picture of the world and the color scheme of each individual person is in accordance with its intelligence, experience, living conditions, aesthetic preferences.

Numerous scientific studies show that an important factor in the formation of national mythology of barvolex is the geographical location, that in different linguistic environments objective reality is segmented unequally, accordingly, the categorization of color space as an element of reality is not absolutely identical in carriers of different cultures.

This study attempts to identify the symbolism of white color in different languages and cultures of the world, the coincidence and differences of which are due to the specificity of color perception, historical and cultural traditions of a particular ethnic group. Its primary meaning is the direct naming of the color of the object, which was associated with the idea of light, purity, life, joy, solemnity. But in the course of semantic evolution in colorem, the denotative semen almost disappears and portable metaphorical semes appear with both positive and negative axiological components.

Key words: colorful vocabulary, color lexemes, symbolism, white color, national-cultural connotations.